

teaching of the Ecumenical Councils; Miguel De Salis (Rzym), *A influência do diálogo com os teólogos ortodoxos na ideia de „catolicidade” da Igreja no Concílio Vaticano II*; Petar Vrankić (Geltendorf-Walleshausen), *La struttura conciliare della Chiesa nella teologia ortodossa*; Elisa Luque Alcaide (Pamplona), *Conciliares latinoamericanos del Vaticano I ante la Constitución „Pastor Aeternus”*.

Po obradach przeprowadzonych w powyższych sekcjach miała miejsce plenarna dyskusja okrągłego stołu z udziałem wszystkich osób, które w drugim dniu sympozjum wygłosiły referaty. Podczas tej dyskusji podsumowano i zakończono obrady drugiego dnia oraz całego sympozjum.

Dnia 8 marca zorganizowano ponadto dla uczestników sympozjum – pod kierunkiem specjalnego przewodnika – zwiedzanie watykańskiego „Salone Sistino” wraz z cyklem fresków przedstawiających sobory powszechne. Jak można zdać sobie sprawę, choćby z samych wyżej wymienionych zagadnień, tematyka sympozjum była obfita i została naświetlona z różnorodnych stron przez znanych badaczy przedmiotu, którzy przybyli na sympozjum ze wszystkich stron świata. Samo sympozjum, jak mamy nadzieję, przyczyni się – szczególnie wówczas, gdy ukażą się drukiem jego akta – do głębszego poznania tego ważnego zagadnienia, jakim jest rola Ojców Kościoła i szkół teologicznych względem synodów i soborów w ciągu całych dziejów Kościoła.

Bazyli Degórski O.S.P.P.E. – Rzym, Angelicum

9. WYSTAWA MELCHICKICH IKON ARABSKICH (Paryż, 16 V – 17 VIII 2003)

Syria odznacza się bogactwem dziedzictwa kultury, które znajduje swój wyraz w imponujących wytworach człowieka w dziedzinie architektonicznej i artystycznej. Godny uwagi jest proces rozwoju tych dwóch dyscyplin twórczości ludzkiej, który idzie w parze ze wzrastającymi potrzebami człowieka w odniesieniu do środowiska, w którym żyje i tworzy, narzędzi pracy, czy wytworów intelektu i ducha. Stąd też zabytki przeszłości zachowały charakter głęboko ludzki.

Archeolodzy 1. poł. XX wieku wysunęli tezę, iż Syria była dla świata starożytnego miejscem spotkania i mieszania się kultur i cywilizacji, które rozwinęły się na innych obszarach. Jednak odkrycie w połowie ubiegłego stulecia cywilizacji Ebla zburzyło tę wizję. Dokumenty, które ujrzały światło dzienne, dostarczyły niezbitych dowodów o oryginalnej wytwórczości na tym terenie i o istnieniu szczególnej, niespotykanej dotąd na starożytnym Wschodzie, cywilizacji. Rezultatem tego odkrycia była zmiana podejścia naukowców do wysuniętych wcześniej tez, które nie wytrzymały próby czasu, i mobilizacja do poszukiwania prawdy o nowej rzeczywistości w wytworach cywilizacji syryjskiej.

W związku z tymi odkryciami w ostatnich latach daje się zauważyć wzrost zainteresowania historią i kulturą chrześcijańskiego Wschodu. Ma to swój oddźwięk

w ilości publikacji związanych z tym zagadnieniem, w rozwoju ośrodków naukowych podejmujących badania w tej dziedzinie, a także w organizowaniu sympozjów i wystaw prezentujących dorobek szeroko rozumianej kultury i cywilizacji chrześcijańskiego Wschodu.

Jedną z ostatnich i ciekawszych „impresz” tego typu była zorganizowana przez Instytut Świata Arabskiego w Paryżu (Institut du Monde Arabe) ekspozycja zatytułowana: ***Ikony arabskie. Chrześcijańska sztuka Wschodu*** (*Icônes arabes. Art chretien du Levant*). Wystawa ta była czynna ponad trzy miesiące – od 6 maja do 17 sierpnia 2003 roku. Została zorganizowana przy współpracy kilku ośrodków naukowych i muzealnych: Instytutu Świata Arabskiego w Paryżu, Muzeum Ikon we Frankfurcie, Zakładu Antiocheńskiego w Libanie, Klasztoru św. Jakuba w Qara w Syrii oraz Centrum Konserwacji Książki w Arles. Ekspozowane obiekty były sprowadzane z wielu kolekcji zarówno państwowych jak i kościelnych oraz prywatnych. Do zorganizowania wystawy przyczyniło się wielu dostojników kościelnych i państwowych m.in. Jego Świątobliwość Mar Nasrallah Boutros Kardynał Sfeir – Maronicki Patriarcha Antiochii, Jego Świątobliwość Ignacy IV Hazim – Grecki Prawosławny Patriarcha Antiochii, Jego Świątobliwość Nerses Bedros XIX Tarmouni – Katolikos-Patriarcha Cylicji, J.E. dr Chassan Salame – Minister Kultury Republiki Libańskiej, J.E. dr Najwa Kassab Hassan – Minister Kultury Arabskiej Republiki Syrii, dr Aleksander Louka – delegat Prezydenta Arabskiej Republiki Syrii oraz wielu biskupów, przeorów i przełożonych klasztorów w Syrii i Libanie.

Na ekspozycji zostały zaprezentowane starannie dobrane obiekty sakralne, reprezentujące kolejne etapy rozwoju chrześcijańskiej sztuki na Wschodzie. Zostały one podzielone na trzy działy. W pierwszym znalazły się ikony (78 ikon), w drugiej przedmioty religijne (29 obiektów), a w trzeciej chrześcijańskie manuskrypty wschodnie (16 rękopisów), które z kolei były uszeregowane według języków w których były sporządzone: a) koptyjskie, b) syryjskie, c) armeńskie, d) arabskie.

Na wystawie znalazło się 78 ikon prezentujących wszystkie etapy i większość stylów sztuki melchickiej. Oprócz ikon ekspozowanych już na wcześniejszych wystawach (np. w muzeum Sursok w Bejrucie – w 1969 r., czy w Panteonie w Paryżu – w 1997 r.) pojawiły się obrazy po raz pierwszy zaprezentowane publiczności, np. dzieła ojca ikonografii melchickiej Yûsuf Al-Musawwir (aż 6 ikon z 2. poł. XVII wieku: „Św. Michał Archanioł”, „Św. Piotr i Paweł”, „Matka Boża i dwóch Świętych Żołnierzy”, „Wstawiennictwo Świętych”, „Wniebowstąpienie”, „Św. Symeon Młodszy”); 1 wspaniała ikona wykonana przez jego syna Nehmet („Św. Jerzy”) oraz 1 namalowana przez jego wnuka – Hanania („Matka Boża Przewodniczka”); 9 ikon Girgis Hanania („Św. Michał Archanioł – Przewodnik dusz czyścących”, „Św. Jakub”, „Ofiarowanie Chrystusa w świątyni”, „Św. Antoni z Padwy”, „Św. Antoni Pustelnik”, krzyż z ikonostas, „Zaśnięcie Najświętszej Maryi Panny”, „Św. Eliasz”, „Narodzenie Maryi”); 8 wcześniej nie skatalogowanych ikon Mikhail Al-Dimachqi („Św. Teodor”, „Ukrzyżowanie”, „Św. Michał”, „Św. Piotr i Paweł”, „Ucieczka do Egiptu”, „Chrzest Chrystusa”, „Ofiara Abrahama”, Hymn Akatyst”); 2 duże ikony

o. Semaan („Chrystus Pantokrator i sceny z męki”, „Matka Boża i Hymn Akatyst”); 2 Nehmet Nasser Al-Homsi („Św. Charlampos”, „Św. Jerzy i jego męka”); 2 wcześniej nie notowane ikony Michała z Krety lub pochodzące z jego szkoły („Św. Sergiusz i Bakchus”, „Św. Tekla”); piękna kolekcja ikon pochodzących ze szkoły jerozolimskiej, a namalowanych przez Yûhanna Saliba, Ishaq Nicolas Al-Qudsi i Mikhâil Qudsi (ikona przedstawiająca „Świętą Rodzinę” stanowi punkt kulminacyjny jego twórczości). Aby wprowadzić widza w świat chrześcijańskiej sztuki arabskiej wybrano kilka ikon pochodzących z wysp greckich, należących do kolekcji libańskich i syryjskich. Wśród tych ikon została zaprezentowana jedna znakomita ikona odnaleziona w Syrii w kościele św. Sergiusza i Bakchusa w Maaloula, a która może być datowana na XII lub XIII wiek.

Jak to już zostało zaznaczone wcześniej, na ekspozycji znalazły się, oprócz ikon, także paramenty liturgiczne i przedmioty kultu – w sumie 29 obiektów. Wśród nich były szaty liturgiczne, kielichy mszalne z przykrywkami (sic!), pateny, krzyże, kadzielnica, ciekawy aparat do spalania kadzidła, dzbanek z tacą i różnego rodzaju pastorały. Wszystkie te przedmioty były wykorzystywane w liturgii wschodniej. Wielu zwiedzających zwracało szczególną uwagę na stary (z IV wieku) krzyż procesyjny wykonany z brązu, o wymiarach: 88 x 45 cm. Ramiona tego krzyża są rozszerzone na zewnątrz (w kształcie litery V), a na szczycie każdego ramienia umieszczone są dwie kulki. Dość często można spotkać starożytne bizantyjskie krzyże procesyjne lecz najczęściej pochodzą one z późniejszych lat (począwszy od VI wieku). Krzyże z czasów Pokoju Konstantyńskiego eksponowane są bardzo rzadko.

Na wystawie eksponowane były również manuskrypty. Pochodziły one z różnych wspólnot chrześcijańskich Wschodu. Głównie były to lekcjonarze, podręczniki gramatyki, rozprawy duchowe napisane przede wszystkim w języku arabskim, ale również po syryjsku, armeńsku i koptyjsku. Wśród tych rękopisów warto zwrócić szczególną uwagę na *Legendę o Barlaamie i Jozafacie*, stary kodeks z XIII w. pochodzący z jednego z libańskich klasztorów, po raz pierwszy eksponowany po gruntownej restauracji w Centre de Conservation du Livre w Arles. W obecnym stanie wiedzy uważany jest za najstarszy iluminowany chrześcijański manuskrypt arabski.

Warto zauważyć, że organizatorzy wystawy umieścili ikony, które stanowiły główny akord ekspozycji, w ich „naturalnym środowisku”: razem z manuskryptami i przedmiotami liturgicznymi, aby w ten sposób przedstawić pewną ideę życia kulturowego chrześcijan posługujących się językiem arabskim. Wystawa *Ikony arabskie. Chrześcijańska sztuka Wschodu* wskazuje na duchową jedność wspólnot chrześcijańskich, które nie przetrwały wielkich przemian, które dokonały się w historii Wschodu. Upamiętnieniem wystawy było wydanie katalogu ekspozycji z obszernymi wprowadzeniami i komentarzami.